

Fatma YAPICI

T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi
Maliye Bölümü,
Yüksek Lisans Öğrencisi

İzmir-Türkiye

fatma.yapici@deu.edu.tr

*Ümummilli lider
Heydər Əliyevin
90 illik yubileyi
münasibətilə
"Azərbaycanın
vergi jurnalı"nın
«Azərbaycan-2020:
vergi sisteminin
gələcəyinə baxış»
mövzusunda
magistrantlar arasında
referat yazılışı üzrə
keçirdiyi beynəlxalq
müsabiqənin qalibi –
III yer*

UDC 336.221.4 (479.24)

AZƏRBAYCAN VERGİ SİSTEMİNİN GELECEK İNKİŞAF YOLLARI

səh. 163-182

Özet

Son yıllarda yaşanmakta olan küresel değişim, toplumsal yapıları dolayısıyla ihtiyaçları değiştirmektedir. Toplumlara oluşturan bireylerin kamu hizmetlerinden kalite beklentileri artış göstermiş, başta altyapı olmak üzere, araştırma geliştirme faaliyetlerinin artırılması, sosyal güvenliğin toplumun tümünü kapsamaya, bilgiye erişimde hızın artması, istikrarlı finansal yapının korunması, çevrenin ve doğal kaynakların korunması çağımızın temel toplumsal ihtiyaçları haline gelmiştir. Toplumsal ihtiyaçlar devamlı artarken, kamusal mal ve hizmetlerin finansmanının nasıl sağlanacağı sorunu ortaya çıkmaktadır. Artan, değişen ve çeşitlenen ihtiyaçları karşılamak üzere, gerekli kamu gelirlerinin elde edilmesini sağlayacak vergi sisteminin inşası devletler için bir gerekliliktir. Bu çalışmada, önce Azerbaycan Cumhuriyeti ekonomik yapısı ve vergi sistemi kısaca incelenecek, sonrasında vergi sisteminin gelecekteki inkişafına yönelik önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar kelimeler: vergi, büyüme, kayıt dışılık, petrol dışı sektör

**“Maddenin asli niteliği devinim olduğu gibi,
devletin de asli niteliği gelişimdir.”
Haydar ALİYEV**

1. Giriş

Azerbaycan Cumhuriyeti, Asya ile Doğu Avrupa arasında kalan bölgede, dünyanın en büyük gölü olan Hazar denizi'ne kıyısı olan laik ve demokratik bir rejimle yönetilen gelişme potansiyeli yüksek bir ülkedir [25] Azerbaycan Cumhuriyeti kısaca Azerbaycan olarak anılmaktadır.

Nüfusunun büyük çoğunluğunu Azeri türklerinin oluşturduğu ülke, tarihte bilinen ilk laik ve demokratik Türk devleti olarak 1918 yılında günümüzde yer aldığı bölgede kurulmuştur. Daha sonra Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne dâhil olarak Azerbaycan Sosyalist Cumhuriyeti ismini almıştır. Ancak Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti sınırları içinde yer alan Dağlık Karabağ bölgesi sebebiyle Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ile aralarında çıkan anlaşmazlık, birlikten ayrılmasının nedenlerinden birini oluşturmuştur [26]

Nihayet Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti 30 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığını ilân ederek, Azerbaycan Cumhuriyeti ismini almıştır. 1991 yılından günümüze Azerbaycan Cumhuriyeti, öncelikle ekonomik gelişme ile kalkınmanın sağlanması ve sosyal amaçlarını gerçekleştirme yolunda önemli adımlar atmıştır. Azerbaycan ekonomik ve sosyal hedeflerini gerçekleştirmek, bölgesel ve küresel çıkarlarını korumak ve geliştirilmek için pek çok uluslararası işbirliği içinde yer almaktadır.¹

Piyasa ekonomisinin ülke genelinde yaygınlaştırılması, yerli ve yabancı yatırımcılar için Azerbaycan'ın cazibesinin artırılması, özellikle petrol ürünlerinde ihracatın özendirilmesi, sanayinin güçlendirilmesi, sanayi dışında kalan sektörlerde de büyümenin sağlanması amaçları devletin teşvik politikaları izlemesine yol açmıştır. Genç ve dinamik bir ülke olan Azerbaycan Cumhuriyeti, ekonomik hedeflerine ulaşmada mali araçları da kullanmaya çaba harcamaktadır.

2000 yılında Milli Meclis tarafından kabul edilen ve onaylanan Azerbaycan Vergi Kanunu, Azerbaycan vergi sisteminin genel çerçevesini belirlemiş, çağdaş anlamda vergilemenin önemli bir zeminini oluşturmuştur.

“Azerbaycan vergi sisteminin gelecek inkişaf yolları” konulu bu çalışmamızda önce Azerbaycan ekonomisi üzerinde ana hatlarıyla durulacak, sonra vergi sisteminin

¹ Azerbaycan'ın üyesi olduğu uluslararası kuruluşlar: BSEC, CIS, EC, EAPC, EBRD, ECO, FOA, GCTU, GUAM, İAEA, IBRD, IFAD, ICRM, IDA, IDB, IFA, ILO, IMF, IMO, INTERPOL, ADB, IOC, IOM, IPU, ISO, ITU, ITUC, MIGA, NAM, OAS, OIC, OPCW, OSCE, SECI (gözlemci üye), PEP, UN, UNCTAD, UNESCO, UNIDO, UNWTO, UPU, WCO, WHO, WCO, WIPO, WMO, WTO (gözlemci üye)'dur. Bkz. Tuğrul Somuncuoğlu; Azerbaycan Ülke Raporu, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Dış Ticareti Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara, Nisan 2011, s. 2.

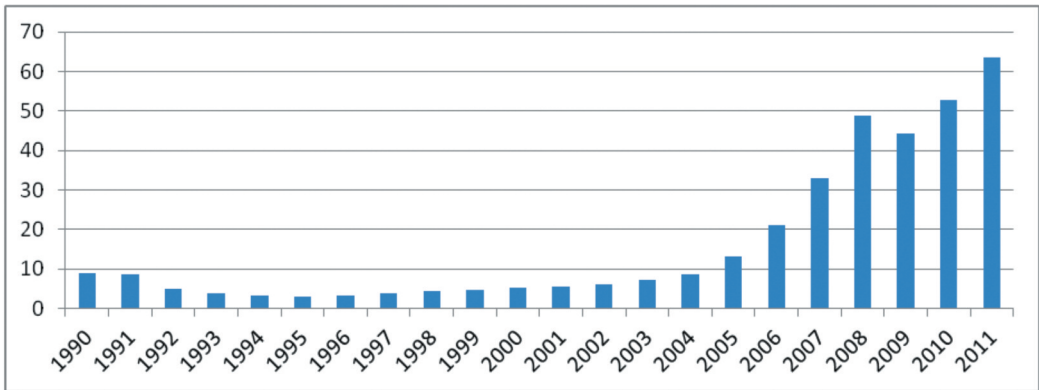
genel yapısı analiz edilerek vergi sisteminin, Azerbaycan'ın ekonomik gelişmesinin, piyasa ekonomisi ve küreselleşmenin gerektirdiği ihtiyaçları karşılayabilecek bir yapıya kavuşması için üç temel öneri ortaya konulacaktır.

2. Azerbaycan ekonomisi

Azerbaycan ekonomisi ağırlıklı olarak petrol ve enerjiye dayalı olarak büyüme göstermektedir. Azerbaycan ekonomisi, Sovyet Birliği'nden ayrıldıktan sonraki dönemde ağır bir küçülme göstermişse de, 2000'li yıllarda dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri olmayı başarmıştır.

Grafik:1'de Azerbaycan'da gayrisafi yurtiçi hâsılının 1990-2011 yılları arasındaki gelişimi ele alınmıştır.

Azerbaycan Cumhuriyeti 1990-2011 yılları gayri safi yurtiçi hâsıla gelişmeleri

Kaynak: <http://databank.worldbank.org/data/views/reports/tableview.aspx/> (05.04.2013)/World Bank.

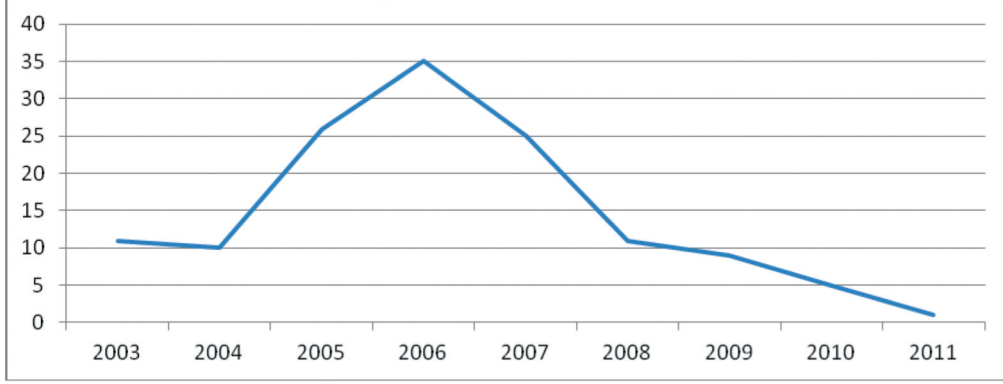
Azerbaycan'da ekonomik büyümenin önemli bir göstergesi olan gayri safi yurt içi hâsıladaki gelişmeler yukarıdaki grafikten hareketle mutlak rakamlar olarak değerlendirildiğinde 1991-1996 yılları arasında negatif ekonomik büyümenin ortaya çıktığı görülmektedir.

1996 yılından itibaren pozitif büyümeye geçen ekonomik büyüme, 2008 yılında küresel finansal kriz nedeniyle daralan üretim hacminin sonucu olarak gerileme göstermiştir.

2008 yılı itibariyle 48,825 milyar ABD Doları olan gayrisafi yurt içi hâsıla, 2009 yılında 44,2915 milyar ABD Dolarına düşmüştür. Sonrasında, izlenen mali ve parasal politikalar ile küresel krizin olumsuz etkisi bertaraf edilmiş, 2010 yılında gayrisafi yurt içi hâsıla 52,906 milyar ABD Doları 2011 yılında da 63,4037 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir.

Grafik:2'de de ekonomik büyümedeki gelişmeler yüzde olarak verilmiştir.

Grafik 2. Azerbaycan'da yıllık büyüme oranı

Kaynak: [http://databank.worldbank.org/data/views/reports/tableview.aspx/\(29.04.2013\)/](http://databank.worldbank.org/data/views/reports/tableview.aspx/(29.04.2013)/) World Bank.

2005 yılında % 26,4, 2006 yılında % 34,5, 2007 yılında ise % 25,02 oranında büyüme gösteren GSYİH, 2008 yılına gelindiğinde % 10,8'lik büyüme oranı ile kriz öncesi ekonomik büyümenin hayli altında kalmıştır. Krizin Avrupa Birliği üyesi ülkelerde büyüme oranını negatife çevirdiği, ekonomilerin küçüldüğü bir uluslar arası ortamda Azerbaycan Ekonomisinin önceki yıllara göre dikkate değer şekilde daha az büyümeye devam etmesi bir bakıma uygulanan maliye ve para politikalarının isabet derecesini göstermektedir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, 2009 yılı dışında, 1996 yılından itibaren Azerbaycan'ın istikrarlı bir ekonomik büyüme yakaladığını söylememiz yanlış olmayacaktır. 2008 yılında başlayan küresel finans krizinin etkileri halen dünyada devam etmektedir. Azerbaycan Ekonomisi 2010 ve 2011 yıllarında krizin etkisinin azalmasıyla yeniden büyümeye başlamıştır.

Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından hazırlanan raporlarda, gelecek birkaç yıla ilişkin, Azerbaycan GSYİH büyümesi için olumlu büyüme tahminleri yapılmıştır.

Tablo 1. Azerbaycan Cumhuriyeti ekonomisi büyüme tahminleri

	2012	2013	2014	2015
Dünya Bankası	2,0	4,2	3,7	3,6
Uluslararası Para Fonu	2,2	4,1	5,8-	

Kaynak: IMF (2011), World Economic Outlook ve World Bank(2013), Global Economic Prospects verilerinden yararlanılarak tarafımdan oluşturulmuştur.

Tahminlerin gerçekteşmesi halinde dahi, 1996-2009 yılları arasında yakalanan büyüme ivmesinin sağlanamayacağı endişesi mevcuttur. IMF tarafından yapılan tahminlemeye göre Azerbaycan, Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye ülkeler içinde net enerji ihraç eden ülkeler arasında, GSYİH büyümesinde Türkmenistan'dan sonra ikinci en iyi ülkedir.

İngiliz petrol şirketi British Petroleum tarafından yayınlanan 2012 enerji raporuna göre, Azerbaycan'ın 2011 yılsonu itibariyle kanıtlanmış 7,0 milyar varil petrol rezervi bulunmaktadır. Kanıtlanmış petrol rezervi dünya rezervinin % 0,4'lük kısmını oluştururken, 2011 yılı petrol üretimi, dünya petrol üretiminin % 1,1'lik kısmını oluşturmuştur (BP, 2012: 6-8).

Aynı rapora göre, Azerbaycan'ın 2011 yılı sonu itibariyle kanıtlanmış 1,3 trilyon metreküp doğal gaz rezervi bulunmaktadır ve Azerbaycan dünya doğalgaz rezervinin % 0,6'lık kısmına sahiptir [3].

Zengin doğal kaynaklara ev sahipliği yapan Azerbaycan'ın ticaretinde önemli rol oynayan petrol ve doğalgaz ile petrol ürünleri, ülke ihracatının kabaca % 90'ını meydana getirmektedir [27].

Azerbaycan doğal gazının dünya pazarına ihraç yoluyla ulaştırılması, "Şahdeniz" gaz sahası ve ona bağlı olarak Güney Kafkas boru hattı ile gerçekleştirilmektedir [8].

Bağımsızlığın ilân edilmesini takip eden yıllarda piyasa ekonomisinin yaygınlaştırılması ve Batıyla giderek artan ekonomik ilişkilerin sonucu olarak, petrol üretimine yönelik çok sayıda ortaklık kurulmuş ve projeler geliştirilmiştir. Azerbaycan Cumhuriyeti hükümeti, 1994 yılında uluslararası şirketlerin üç deniz aşırı petrol alanlarında araştırma ve işletme yapmasına izin veren konsorsiyum için " yüzyılın anlaşması " adı verilen bir anlaşma imzalamıştır.

Bu tarihten sonra, birçok yabancı yatırımcı şirket Azerbaycan'a ait Hazar Petrolleri sahasında faaliyette bulunmaktadır.

2006 yılında açılışı gerçekleştirilen, Hazar petrollerini Akdeniz'e ulaştıran Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı, Azerbaycan'ın Avrupa ülkelerine yönelik petrol ihracatını gerçekleştirilmektedir.

Petrol ihracatı dolayısıyla elde edilen gelirlerin bir bütçe dışı fonda toplanması kararlaştırılmış ve 1999 yılı Aralık ayında, Azerbaycan Cumhuriyeti Petrol Fonu (SOFAZ) Haydar Aliyev döneminde Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kurulmuştur [32].

Azerbaycan Cumhuriyeti Petrol Fonu, dünya petrol fiyatlarının artmasıyla, petrol ihracatından elde edilecek gelir artışının kamu harcamalarının finansmanında doğrudan kullanımından imtina etmek, belirlenen sosyal, kültürel ve çevresel programlarına fon gelirlerinden tahsisatlar yapabilmek adına IMF desteğiyle kurulmuştur[5].

Fonun gelirlerinden, bütçeye vergi dışı gelirler kapsamında transferler yapılmaktadır.

3. Azərbaycan vergi sistemi və vergi sisteminin gelecek inkişaf yolları

Azərbaycan Cumhuriyeti ilə Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti vergi sisteminin çərçəvesi, 11 Temmuz 2000 tarihinde onaylanıp, 01.01.2001 tarihinde yürürlüğe giren Azərbaycan Vergi Kanununa çizilmiştir [5]. Azərbaycan Cumhuriyeti vergi sistemi üç kollu bir yapı üzerine inşa edilmiştir Azərbaycan Vergi Kanunları 4. Maddede belirtilen vergiler üç alandan meydana gelmektedir: [31].

- Devlet vergileri
- Özerk cumhuriyet vergileri
- Yerel vergiler (*belediye vergileri*)

Devlet vergileri, Azərbaycan Vergi Kanun'unda öngörülen ve Azərbaycan Cumhuriyeti topraklarının tamamında ödenmesi zorunlu olan vergilerdir [31]. Devlet vergileri Azərbaycan Vergi Kanunu'nun 6. maddesinde sayılmıştır. Bu vergiler;

- Gerçek kişilerin gelirleri üzerinden alınan gelir vergisi
- Tüzel kişilerin kârları üzerinden alınan kurumlar vergisi (*belediyelere ait işletmeler dışında*)
- Katma değer vergisi
- Özel tüketim vergisi
- Tüzel kişilerden alınan emlak vergisi
- Tüzel kişilerden alınan toprak vergisi
- Yol fonu vergileri
- Maden vergisi
- Basit usulde alınan gelir vergisinden (*basitleştirilmiş vergi*) oluşmaktadır.

Özerk Cumhuriyet vergileri, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti kanunlarında Azərbaycan Vergi Kanununa uygun olarak öngörülmüş olan ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde ödenmesi zorunlu olan vergilerdir [31] Kanunun 6. maddesinde sayılan devlet vergileri, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde uygulanan özek cumhuriyet vergileridir.

Yerel vergiler ise ilgili mevzuata ve Azərbaycan Vergi Kanununa göre öngörülen, belediye kararı ile uygulanan ve vergiyi uygulayan belediye sınırları içinde ödenmesi zorunlu olan vergilerden oluşmaktadır.

Azərbaycan Cumhuriyeti'nde uygulanan belediye vergileri ; [31]

- Gerçek kişilerden alınan toprak vergisi,
- Gerçek kişilerden alınan emlak vergisi,
- Yerel önemi olan inşaat malzemeleri üzerinden alınan maden vergisi
- Belediyelere ait kurum ve kuruluşlardan alınan kurumlar vergisinden ibarettir.

Azərbaycan'da hediye üzerinden vergi alınmamakta, veraset ve intikal vergisi tarh edilmemektedir [22].

Vergi kanununun öngörmediği hiçbir verginin salınamayacağı (*Bu, verginin ka-*

nuniliği ilkesi olup, uluslararası kabul görmüş bir vergi hukuku ilkesidir.) ve mevzuat çerçevesinde özel vergi rejimlerinin uygulanabileceği 4.maddede yer almaktadır.

Azerbaycan vergi sistemine göre, Azerbaycan'da ikamet eden bireyler küresel anlamda elde ettikleri gelirlerinin tümü dolayısıyla gelir vergisi mükellefidirler. Azerbaycan'da yerleşik olmayan kişiler içinse sadece Azerbaycan sınırları içinde elde ettikleri gelirler dolayısıyla gelir vergisi mükellefiyeti söz konusudur. Bir takvim yılı içinde 183 gün veya daha uzun süreli olarak Azerbaycan'da bulunanlar, yerleşik kişiler olarak kabul edilmekte ve gerek Azerbaycan'da gerekse diğer ülkelerde elde ettikleri gelirler nedeniyle gelir vergisi mükellefi (*tam mükellef*) olmaktadırlar [22] Azerbaycan'da yerleşik olmamakla birlikte daimi temsilcilikleri aracılığıyla Azerbaycan'da gelir elde edenler için de dar mükellefiyet ayırımına gidilmiştir. Şöyle ki Azerbaycan'da ikameti olmayıp, daimi temsilcilikleri aracılığıyla gelir elde edenler ile bir yıl için de 183 günden daha az Azerbaycan topraklarında bulunanlar, sadece Azerbaycan'da elde ettikleri gelirleri için gelir vergisi ödeyeceklerdir. Dar mükellef gerçek kişilerin Azerbaycan'da elde ettikleri gelirlerden, bu gelirlerin elde edilmesi sırasında katlandıkları giderler düşüldükten sonra vergilendirilir matraha ulaşılmaktadır [12].

Gerçek kişilerin gelir vergisi, yerleşik olanlardan gelir vergisi kaynakta kesilmeyenler, yerleşik olmayanlardan Azerbaycan'da temsilciliği bulunanlar ya da gelir kaynakları Azerbaycan'da olanlar, yerleşik olanlardan telif kazançları dâhil gelirlerini Azerbaycan dışında elde edenler, bir sonraki mali yılın 31 Mart gününe kadar gelir vergisi beyannamelerini vergi idaresine verirler. Azerbaycan'da gelir getirci faaliyeti sonlanan kişiler faaliyetlerinin bitmesinden itibaren bir ay içinde, nihai beyannamelerini vergi dairelerine teslim etmektedirler [33].

Azerbaycan'da gerçek kişilerin gelirlerini vergilendiren gelir vergisi üç temel unsura dayanmaktadır. Gelir vergisinin unsurları, emek üzerinden elde edilen ücret geliri, müteşebbislik ile veya müteşebbislik faaliyetinde bulunmadan elde edilen gelirler ve kişilerin Azerbaycan kanunlarınca öngörölmüş istisna ve muafiyetler kapsamı dışında kalan tüm gelirlerdir [12].

Uygulanan gelir vergisi tarifesi iki basamaklıdır (*Bkz. Tablo:2*).

Tablo 2. Azerbaycan gelir vergisi tarifesi (2012)

Yıllık vergilendirilir gelir	Vergi oranı
24,000 Manat'a kadar	%14
24,000 Manat'ı aşan tutar	3,360 Manat + 24,000 Manat'ı aşan tutar için %30

Kaynak:[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Business-Guide-Azerbaijan-EN/\\$FILE/Business-Guide-Azerbaijan-EN.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Business-Guide-Azerbaijan-EN/$FILE/Business-Guide-Azerbaijan-EN.pdf) / Ernst & Young Business Guide, 2012: 8

Vergilendirilebilir geliri müteşebbislik faaliyetlerinden oluşan, ancak herhangi bir kanuni kişilik kurmamış olan kişiler için düz oranlı bir gelir vergisi tarifesi benimsenmiştir. Müteşebbislik faaliyeti dışında vergilendirilir geliri olan kişiler için, vergi matrahlarına %20 oranı uygulanmak suretiyle ödenecek vergileri tespit edilir. [22] Kanuni şahıslar yani tüzel kişiler için vergilendirme yine düz oranlı olarak belirlenmiştir. Türkiye'deki kurumlar vergisinde de olduğu gibi bu durumda uygulanan oran %20'dir.

4. Azerbaycan vergi sisteminin gelecek inkişaf yolları için üç temel öneri

4.1. Kayıt dışı ekonominin azaltılması, kayıtlı ekonominin korunması için sınır ötesi işbirliğine, ortak vergi uygulamasına gidilmelidir.

Kayıt dışı ekonomi, ekonominin gerçek boyutlarının tespitini güçleştiren bir olgudur. Milli gelir hesaplamalarında, bir ülkede uygulanan iktisadi politika sonuçlarının izlenmesi ve tespitinde, yanılgılara sebebiyet vermektedir. Bugün, gelişmiş kabul edilen ekonomiye ve idari yapıya sahip olduğu kabul edilen ülkeler de tüm ekonomik birimlerin işlemlerinin takip edilmesi, mal ve hizmet hareketliliğinin gerçeği yansıtır şekilde raporlanması, vergisel yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınan gerçek ve tüzel kişilerin tespiti tam anlamıyla yapılamamaktadır. Kayıt dışılığın ortadan kaldırılması, vergi mükellefiyeti nedeniyle vergi gelirlerinin beklenenden az tahsil edilmesini önleyecektir. Yasa dışı yollardan elde edilen gelirlerin, kanunlarca yasaklanmış faaliyetlerin sonucu edinilen kazanımlardan oluşan kara para kavramını içine alan kayıt dışılık diğer bir deyişle enformel ekonomi, ulusal ekonomilerin büyümesini, gelişmesini yavaşlatan bir zararlı gibidir.

Ülkelere göre kayıt dışı ekonominin tahminine yönelik çok sayıda çalışma yapılmıştır. Schneider tarafından yapılan tahminlere göre, eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerinin çoğunda 2012 yılında kayıt dışılığın gayri safi yurtiçi hâsılaya oranı AB ülkelerine ilişkin oranın (%18,4) birkaç katıdır. Eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerinin bağımsızlıkları sonrası dâhil oldukları geçiş ekonomilerinde kayıt dışılık %13.99 - %82.44 bandında değişmektedir (*Öztunalı ve Elgin, 2012:18*).

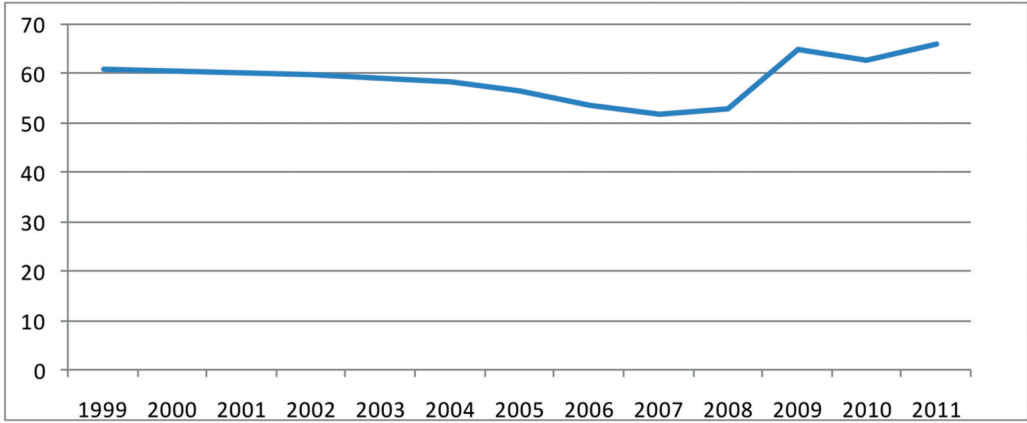
Grafik:3'de Azerbaycan'da Kayıt Dışı Ekonominin 1999-2007 yılları arasındaki değişimi GSYİH'nin yüzdesi olarak düzenlenmiştir.

Grafik:3'den de görüldüğü gibi, Azerbaycan Ekonomisindeki kayıt dışı ekonominin boyutu yıllar içinde dalgalanmalar göstermiştir. Azerbaycan'da ele alınan dönemde kayıtsız ekonominin büyüklüğü GSYİH'nin yüzdesi olarak %52-61 arasındadır. Sevindirici olan husus, söz konusu oranın giderek gerileme eğilimi içinde olmasıdır. 2007 yılına ilişkin oran %52'dir. Bu oranın Avrupa Birliği üyesi ülkelerin ortalaması olan %18,4'e doğru gerilemesi amaçlanmalıdır.

Piyasa ekonomisine geçiş süreci yaşayan ülkelere biri olan Azerbaycan Cumhuriyeti'nde, sosyal ve ekonomik hızlı yapısal değişimler yaşarken, piyasa

Grafik 3. Azerbaycan'da kayıt dışı ekonominin GSYİH'ya oranı

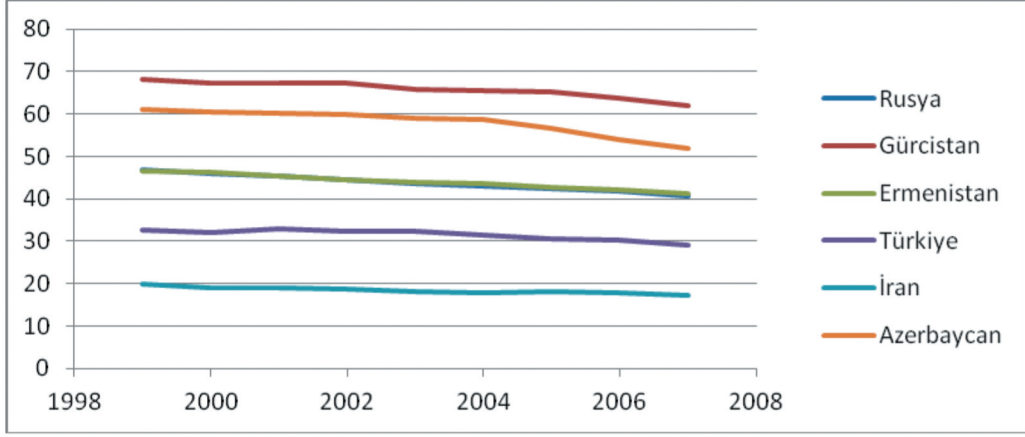
Kaynak: Schneider ve diğeri, 2010: 30 ve Bayramov, 2012:8

ekonomisinin geliştirilmesine yönelik politikalar uygulanmaktadır. Hızlı yapısal değişimler, siyasi yapının değişmesi, çeşitli askeri çatışmalar ve ülkelerarası anlaşmazlıklar, idari kontrol mekanizmasının sağlıklı işlemesinin önünde engel teşkil etmiş, kayıtlı ekonomiden daha büyük boyutta kayıtsız ekonomi ortaya çıktığı dönemler yaşanmıştır. Azerbaycan üzerine farklı bilim insanlarınınca yapılan çalışmalarda, 1989-1990 yıllarında %21,9, 1990-1993 yıllarında %41,0, 1994 yılında %58,0, 1995 yılında %60,6, 1999 yılında ise gayrisafi milli hâsılanın %60,1'i oranında kayıt dışı ekonomi tahmini yapılmıştır [11].

Grafik:3'den izlenebileceği gibi, Azerbaycan Ekonomisi içinde yer alan kayıt dışı ekonominin boyutu yıllar içinde dalgalanmalar göstermişse de, genel eğilim kayıt dışılığın azaldığına işaret etmektedir. Kayıt dışı ekonomi 1999 yılından itibaren 2007 yılına kadar devamlı olarak GSYİH içinde azalan bir seyir izlemektedir. Bu arada, Gutmann tarafından geliştirilen nakit para metoduna göre hesaplanan kayıt dışılığın gayrisafi yurtiçi hâsılaya oranı; 2008 yılı için %53, 2009 yılı için %65, 2010 yılı için %63,4 ve 2011 yılı için %66,2 olmuştur [6].

Kayıt dışılığın istikrarlı bir şekilde azaltılmasında ülkelerarası nüfus ve sermaye hareketlerinin izlenmesi önemli olmakta, vergiyi doğuran olaylar nedeniyle dar ya da tam mükellefiyet tesis edilmesinin ülke menfaatlerine uygun şekilde yapılması gerekmektedir. Bu nedenle, Azerbaycan'ın sınır komşuluğunun olduğu ülkelerdeki kayıt dışılığa neden olan faktörler de incelenmeli, vergi kaçakçılığının yoğun olarak yapıldığı sektörler mercek altına alınmalıdır. Eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerinde tarihten gelen bağlar olduğu bilinen bir gerçektir. Bu yüzden enformel sektörlerin bu ülkelerde paralel bir değişim eğilimi göstermesi tesadüfi olmamalıdır. Aşağıdaki grafikten gözlenebileceği gibi, Azerbaycan'ın komşuları Rusya Federasyonu, Gürcistan, Ermenistan, Türkiye ve İran'daki kayıtsız ekonominin boyutları ve değişimi bu görüşü destekler niteliktedir.

Grafik 4. Azərbaycan ilə komşu ölkələrinde kayıt dışı ekonominin GSYİH'ya göre boyutları (GSYİH %)

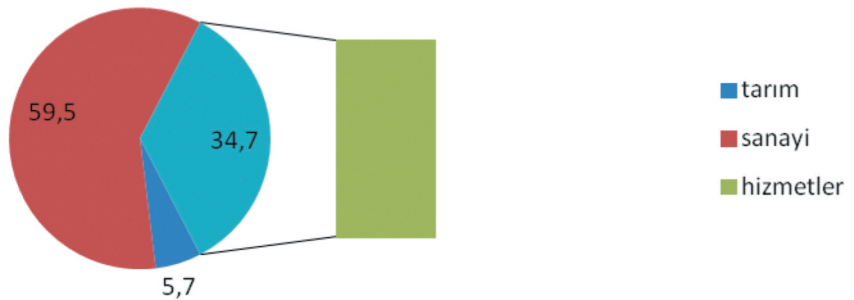
Kaynak: Schneider ve diğerleri, 2010:30 ve Schneider,2011: 1-7

4.2. Tarımsal üretim ve verimlilik artırılmasına yönelik tahsisatlar yapılmalıdır.

İkinci bir temel konu, Azerbaycan'da tarımsal üretim ve verimliliğin artırılmasına yönelik olarak çiftçilere tahsisatlar, teşvik ödemeleri yapılmalıdır.

Bu konuya girmeden önce Azerbaycan Ekonomisinin sektörel yapısını üzerinde durmalıyız. Grafik:5'de Azerbaycan Ekonomisinin sektörel yapısı ortaya konulmaktadır.

Grafik 5. Azerbaycan ekonomisinin GSYİH'ya göre sektörel yapısı (2012) (%)

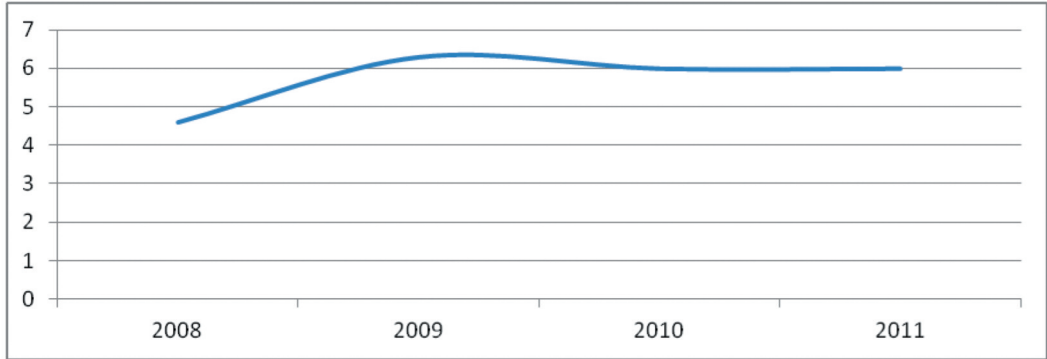
Kaynak: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html> / (20.04.2013)
CIA The World Factbook, Azerbaijan.

Grafik 5'den anlaşılacağı gibi, sanayi sektörü %59,5 ile ülkenin en büyük sektörüdür. Hizmetler sektörünün payı %34,7, tarım sektörünün payı da %5,7'dir. Petrol sektörünün gelişmesi ile ulaşım ve haberleşme sektörlerinde genişleme gerçekleşmiştir [7].

Gelişmekte olan çoğu ülkede, kırsal nüfusun kentlere doğru hareketi olgusu tarımsal üretimde azalmaya yol açmaktadır. Tarım sektöründeki üretim azalması sanayi ve hizmetler sektörünün gelişimini de olumsuz etkilemektedir. Tarımın ülke üretimi içindeki payının hızla daralmasının yanı sıra tarımsal üretimin meydana getirdiği katma değerde de durağanlık gözlemlenmektedir. Üretim teknolojilerinin gelişmesi, enformasyonun artması ve teknik yapılanmayla beraber üretilen mal ve hizmetlerin katma değerleri sanayi ve hizmetler sektöründe pozitif bir eğim izlemektedirken, tarım üretimindeki katma değerlerin durağan olması bu sektörde gerileme olduğunu gösterir.

Grafik: 6’ da Azerbaycan ekonomisinde tarım üretiminin meydana getirdiği katma değerler yıllar itibariyle ortaya konulmuştur.

**Grafik 6. Azerbaycan Cumhuriyetinde tarımda oluşan katma değer
GSYİH içindeki payı (%)**

Kaynak: <http://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS/countries/> (29.04.2013)/ World Databank Agriculture, Value added (% of GDP)

2008 yılında gayrisafi yurtiçi hâsılanın %4,6’ü olarak belirlenen tarımsal katma değer, 2009 yılında %6,3, 2010 yılında ve 2011 yılında ise %6 olmuştur. Tarım sektörünün ülke ekonomisine kazandırdığı katma değer 2010 ve 2011 yıllarında sabit kalmıştır.

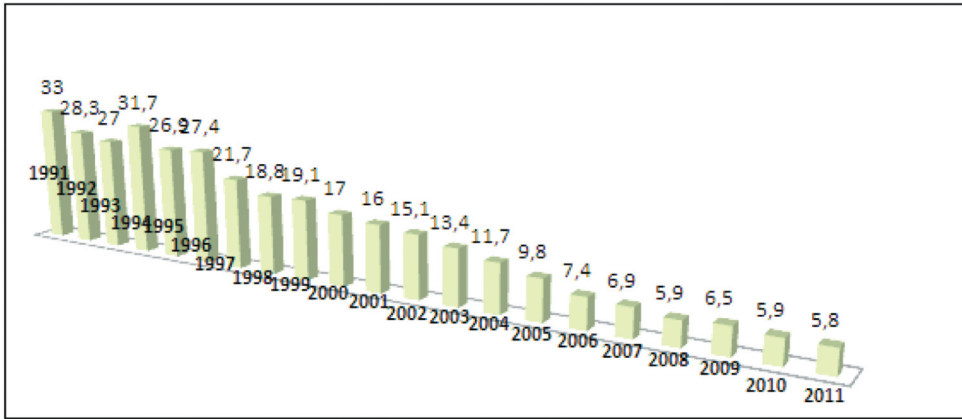
Azerbaycan doğal kaynakları açısından zengin bir ülke ve aynı zamanda stratejik konumda olması sebebiyle herhangi bir risk durumunda gıda yönünden kendi kendine yetebilen bir ülke olmalıdır. Azerbaycan’ın gelecek yıllarda sürdürülebilir bir büyüme ivmesi kazanmasında tarımsal yeterlilik önemli bir itici güç olacaktır. Bu nedenle Azerbaycan’da tarımsal üretim ve verimlilik artışı için bu sektöre ve çiftçilere yönelik olarak tahsisatların verilmesi, teşvik ödemeleri yapılması önemlidir.

Azerbaycan topraklarının %53’ü tarım yapılabilir alanlardan oluşmaktadır. Sulama imkânının bulunduğu tarım alanları, toplam ülke topraklarının %37’si dolayındadır. Sulama yapılan toplam alan ise ülke topraklarının %16’sı kadardır [20].

Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan ülkeler raporuna göre, Azerbaycan'da tarımsal üretimin gayri safi yurtiçi hâsıla içindeki payı 1990 yılından günümüze - 1994, 1996, 1999 ve 2009 yılları hariç- devamlı azalış göstermiştir. 2012 yılına gelindiğinde, Azerbaycan Ekonomisini oluşturan temel sektörlerin gayrisafı yurtiçi hâsıla içindeki payı en az olan sektör tarım sektörüdür.

Aşağıdaki grafikte Azerbaycan'da 1991-2011 yılları arasında tarım -bu sektörün alt dalları olan avcılık, ormancılık ve balıkçılık sektörleri- üretimi GSYİH 'nin yüzdesi olarak verilmiştir.

Grafik 7. Azerbaycan'da 1991-2011 yılları arasında tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık üretiminin GSYİH içindeki payı

Kaynak: [http://unstats.un.org/unsd/snaama/dnllist.asp/United Nations/ Birleşmiş Milletler verilerinden](http://unstats.un.org/unsd/snaama/dnllist.asp/United%20Nations/Birleşmiş%20Milletler%20verilerinden) yararlanılarak tarafımdan oluşturulmuştur.

Grafikten gözleneceği gibi, Azerbaycan'da 1991 yılından 2011 yılına doğru toplam tarımsal üretimde dikkati çeken bir gerileme söz konusudur. Gelişmekte olan çoğu ülkede, kırsal nüfusun kentlere doğru hareketi olgusu tarımsal üretimde azalmaya yol açmaktadır.

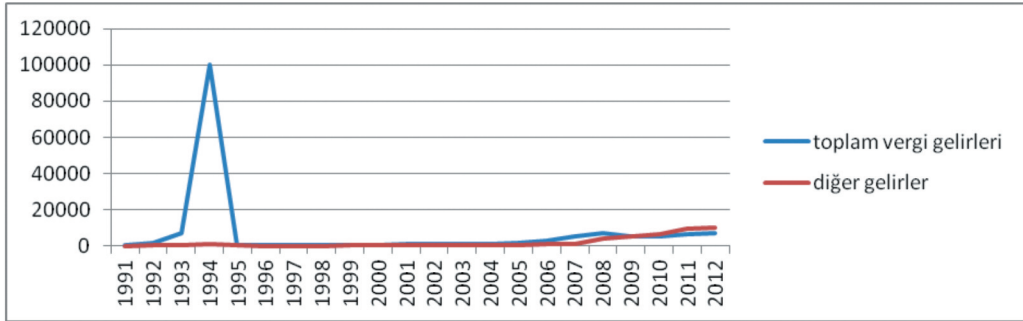
Tarım sektöründeki üretim azalması sanayi ve hizmetler sektörünün gelişimini de olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle Azerbaycan'da tarımsal üretim ve verimlilik artışı için bu sektöre ve çiftçilere yönelik olarak tahsisatların verilmesi, teşvik ödemeleri yapılması önemlidir.

Azerbaycan topraklarının %53'ü tarım yapılabilir alanlardan oluşmaktadır. Sulama imkânının bulunduğu tarım alanları, toplam ülke topraklarının %37'si dolayındadır. Sulama yapılan toplam alan ise ülke topraklarının %16'sı kadardır [20]. Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan ülkeler raporuna göre, Azerbaycan'da tarımsal üretimin gayri safi yurtiçi hâsıla içindeki payı 1990 yılından günümüze - 1994, 1996, 1999 ve 2009 yılları hariç- devamlı azalış göstermiştir. 2012 yılına gelindiğinde, Azerbaycan Ekonomisini oluşturan temel sektörlerin gayrisafı yurtiçi hâsıla içindeki payı en az olan sektör tarım sektörüdür.

4.3. Genel bütçe içinde son yıllarda azalma gösteren vergi gelirlerinin payı vergi adaleti göz önünde bulundurularak artırılmalıdır.

Genel bütçe içinde özellikle 1995-2006 önemli bir düşüş göstererek son yıllarda hafif bir artış eğilimi içine giren vergi gelirlerinin artırılmasına çalışılmalıdır. Grafik:8’de bütçe vergi gelirleri ile diğer gelirlerin 1991-2011 yılları arasındaki karşılıklı durumları gösterilmiştir.

Grafik 8. Bütçe vergi gelirleri ile diğer gelirlerin yıllara göre gelişimi (1991-2011)

Kaynak: Azerbaycan İstatistik Komitesi verilerinden yararlanılarak tarafımdan oluşturulmuştur.
(www.stat.gov.az)

Grafikten görüldüğü gibi, 1992-1995 yılları arasında vergi gelirleri önemli boyutlarda iken giderek hızla gerileme eğilimi içine girmiştir. Diğer gelirler ise 2008-2011 yılları dışında düşük ve istikrarlı bir görünüm içindedir.

Aşağıdaki tabloda da 1991 yılından itibaren günümüze doğru vergi dışı gelirlerin bütçedeki payı ve payındaki değişimler düzenlenmiştir.

Tablo 3. Bütçe gelirleri içinde vergi dışı gelirlerin payının yıllara göre gelişimi (1991-2012) (%)

Yıllar	Vergi Dışı Gelirlerin Bütçe Gelirleri İçindeki Payı	Yıllar	Vergi Dışı Gelirlerin Bütçe Gelirleri İçindeki Payı
1991	% 6,42	2002	% 8,20
1992	% 6,38	2003	% 17,64
1993	% 3,24	2004	% 18,37
1994	% 1,12	2005	% 15,54
1995	% 27,13	2006	% 21,22
1996	% 7,72	2007	% 13,21
1997	% 9,27	2008	% 37,41
1998	% 4,43	2009	% 50,33
1999	% 16,40	2010	% 53,81
2000	% 19,61	2011	% 59,26
2001	% 9,02	2012	% 59,63

*Azerbaycan İstatistik Komitesi verilerinden yararlanılarak tarafımdan oluşturulmuştur.(www.stat.gov.az)

Tablodan Azerbaycan bütçe gelirleri içinde vergi dışı gelirlerin oranının yıllara göre dalgalanmalar seyrettiği görülmektedir. Zaman zaman vergi dışı gelirlerin bütçe gelirlerine oranında azalma gerçekleşmişse de, daha sonraki yıllarda meydana gelen artışlar azalmalardan daha büyük olmuştur. Vergi gelirleri dışındaki gelirlerin bütçe gelirleri içindeki payı 2009 yılında %50,33'e ulaşmıştır. Bu oran, bütçenin finansmanında vergi gelirlerinden daha fazla vergi dışı gelirlerin önemli olduğunu göstermektedir.

2009 yılını takip eden yıllarda vergi dışı gelirlerin bütçe gelirlerine oranı artarak devam etmiş; 2010 yılında %53,81, 2011 yılında %59,26 ve 2012 yılında %59,63 değerlerini almıştır.

2011 yılı bütçe gelirlerine bakıldığında, gelirlerin 5472,0 milyon Manat'ının Vergiler Bakanlığı'nın tahsilâtlarından, 1141, 5 milyon Manat'ının Devlet Gümrükler Komitesi'nin tahsil ettiği gelirlerden meydana geldiği, diğer gelirler kaleminin 87,1 milyon Manat olduğu, Devlet Petrol Fonu gelirlerinden de bütçeye 9000,0 milyon Manattan transfer edildiği anlaşılmaktadır. Yine 2011 yılında Vergiler Bakanlığı tarafından sağlanan bütçe gelirleri bir önceki yıla göre %27,5 artış göstermiştir. Gümrük Komitesi'nce sağlanan bütçe geliri bir önceki yıla göre %3,6 artarken, Devlet Petrol Fonu'ndan bütçenin ihtiyacını karşılamak için aktarılan gelirden %52,2 artış olmuştur [30].

Bu durum, Devlet Petrol Fonu'nun bütçe gelirleri içindeki ağırlığının diğer tüm gelir kalemlerinden fazla olduğunu göstermektedir. Vergi dışı gelirlerin bu durumu ilerde olumsuz sonuçlar doğurabilecektir. Zira Batı ülkelerinde vergiler, anayasalarında da hüküm altına alındığı gibi, kamu harcamalarının finansmanına katılmada vatandaşların, firmaların ve kanunda öngörülmüş mükelleflerin birincil mali yükümlülüklerini oluşturmaktadır. Vergi gelirleri devlet için en sağlam ve gerçek gelirlerdir.

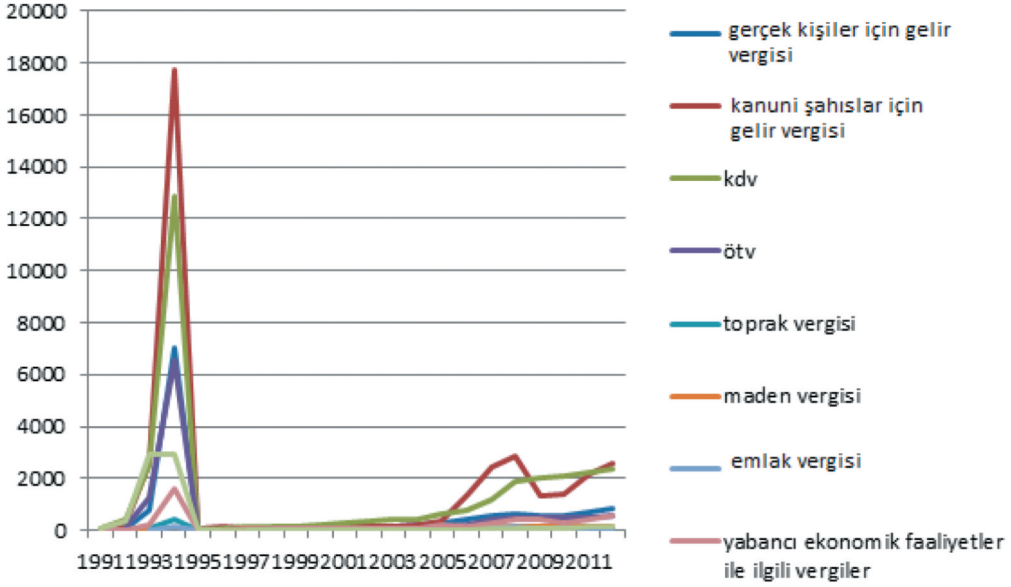
Azerbaycan vergi sistemi geleceğe doğru inkişaf ederken vergi gelirlerinin artışına ve vergi adaletine uygun politikalar izlenmesi gerekecektir. Diğer yandan, verginin mali, ekonomik ve sosyal üç fonksiyonu vardır. Mali fonksiyonu, vergi gelirlerinin hazineye gelir getirmesi, kamu harcamalarını karşılayacak düzeyde olması anlamına gelmektedir.

Ekonomik ve sosyal fonksiyonu ise, vergilerin, ülkelerin gelişme yolunda faydalanmaları gereken iki önemli fonksiyonudur. Bu yönde vergi teşvikleri, istisna ve muafiyetleri uygulanarak ekonomik sektörlerin gelişimi hızlandırılabilir. Çünkü vergi, işletmeler için önemli bir maliyet unsurudur. Bu maliyet unsurunun bertaraf edilmesi girişimcileri daha cesaretle yeni yatırımlara yönlendirecek, yeni yatırımlar yeni iş alanlarının açılmasını sağlayarak toplumda sosyal dengelerin kurulmasına, huzurun tesisine hizmet edecektir.

Grafik:9'da Azerbaycan Vergi Gelirlerinin 1991-2012 yılları arasındaki gelişimi düzenlenmiştir.

**Grafik 9. Azərbaycan vergi gelirlerinin yıllara göre gelişimi (1991-2012)
(milyon manat)**

Kaynak: Azerbaycan İstatistik Komitesi verilerinden yararlanılarak tarafımdan oluşturulmuştur (www.stat.gov.az).

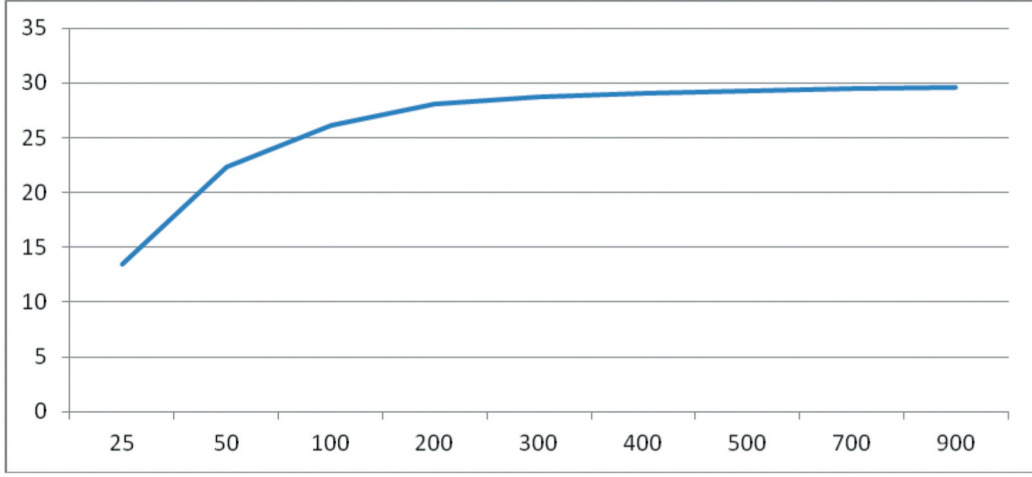
Grafikten anlaşılacağı gibi, Azerbaycan vergi gelirleri 1991-2011 20 yıllık süreç içinde çeşitlenmiş, son yıllarda katma değer vergisi ile kanuni şahıslar üzerinden alınan vergilerin boyutu diğer vergilerin üzerinde seyir izlemiştir.

Kanuni şahısların vergilendirilir kazancı üzerinden alınan vergilerin, genel bir tüketim vergisi olan katma değer vergisiyle yakınlaşması, ancak kişisel gelir vergisiyle KDV arasındaki farkın açılması, dolaylı vergilerin payının toplam vergi gelirleri içindeki payının artmasına neden olmaktadır.

Azerbaycan gelir vergisi tarifesinde iki oranlı bir usulün benimsenmiş olmasıyla, örneğin yıllık vergilendirilir kazancı 25,000 Manat olan bir ücretlinin $3,360 \text{ Manat} + (25,000 - 24,000) * \%30 = 3360 \text{ Manat}$ gelir vergisi ödemesi gerekecektir. Aynı oranlar üzerinden, 50,000 Manat yıllık vergilendirilebilir geliri olan bir ücretlinin ödeyeceği vergi $= 3,360 + (50,000 - 24,000) * \%30 = 11160 \text{ Manat}$ 'tır.

Birinci ücretlinin yıllık 25,000 Manat vergilendirilebilir geliri üzerinden ödeyeceği gelir vergisinin toplam gelire oranı $\%13,44$; Yıllık 50,000 Manat vergilendirilebilir geliri olan ücretlinin vergilendirilebilir geliri üzerinden ödeyecek olduğu gelir vergisinin toplam gelire oranı $\%22,32$ 'dir.

Grafik:10'da ödenecek verginin gelire oranı yüzde olarak verilmiştir.

Grafik 10. Ödenecek verginin gelire oranı (ortalama vergi oranı) (%)

Kaynak: Azerbaycan fiziki şahıslar için gelir vergisi tarifesine göre tarafımdan oluşturulmuştur.

Yukarıdaki grafikte ücret geliri elde eden bir fiziki şahsın, ortalama vergi oranları farklı gelir düzeyleriyle karşılaştırılmıştır. Ücret geliri 100,000 Manatın altında olanlarda ortalama vergi oranının hızla yükseldiği, 200,000 Manattan sonraki gelir düzeylerinde %25-30 arasında yavaş bir artış gösterdiği görülmektedir. Gelir düzeyi üst gelir grubunda olmayan 25,000-200,000 olan yıllık geliri üzerinden vergilendirilecek kişilerin, 200,000 Manat üzerinde yıllık vergilendirilir geliri olan kişilere göre harcanabilir geliri daha büyük nispete azalmış olacaktır. Farklı vergilendirilir gelir meblağlarına isabet edecek vergi ile gelirin yüzdesini alarak oluşturduğumuz grafikten iki dilimli bir gelir tarifesinin, daha alt gelir gruplarının harcanabilir gelirini daha baskın azalması nedeniyle ‘‘vergilemede dikey adalet’’ ilkesine uygun olmayan bir durum olduğunu düşünebiliriz. Vergilemede dikey adalet ilkesi, farklı gelir gruplarına olan kişilere farklı, ayrımlaştırılmış oranlar üzerinden vergi borçlusu olmaları gerektiğini savunmaktadır. Azerbaycan vergi sistemi, anlaşılır olması, karmaşık bir yapı arz etmemesi ve genç bir kanunla inşa edilmiş olması özellikleriyle modern bir vergi sistemidir.

Öneri olarak getirilebilecek hususi artan oranlılığın marjinal tüketim eğilimi yüksek, alt gelir grupları açısından daha yumuşak bir artan oranlılığa kavuşturulması yönündedir.

Azerbaycan gelir vergisi tarifesinde dilimlerin arttırılması, özellikle 100,000 Manat gelirin üstü için %30’un üzerinde bir oran belirlenmesi, 100,00 Manat ile 50,000 Manat arası gelir elde edenler için %30 - %14 arasında bir oranın belirlenmesi, gelir dağılımının adaleti açısından olumlu sonuç doğurabilecektir. Aynı zamanda, yüksek gelir elde eden fiziki şahıslardan tahsil edilecek vergi geliri de artmış olacaktır.

5. Sonuç

Doğalgaz ve petrol rezervi ve bu ürünlerin ihracatının da katkısıyla son on yılda hızlı büyüme rakamları yakalamış olan Azerbaycan Ekonomisinin büyümeye devam etmesinde, ülke kaynaklarının etkin kullanılmasının ve sürdürülebilir bir kalkınma modelinin oluşturulması önem arz etmektedir. Azerbaycan'ın 2010 yılına ait dış ticaret hacmi 27,9 milyar dolar olmakla birlikte, ihracatının %86,53'lük kısmı petrol ihracatı, %6,02'lik kısmı da petrol ürünlerinden oluşmaktadır.

Fosil yakıt türlerinden olan petrol, petrolden üretilen benzin ve benzerleri ile doğalgaza olan küresel talep geçmiş yıllarda artış eğiliminde iken günümüzde gelişmiş ülkelerin alternatif enerji kaynaklarına yönelimleri ile birlikte gelecek için belirsizlikler taşımaktadır. Üstelik petrol yenilebilir bir enerji kaynağı da değildir. Bu çerçevede Azerbaycan'da, enerji ihracatı ve üretimi dolayısıyla elde edilen katma değerlerin bir kısmının, tarımsal verimliliği olan bölgelerde sulama imkânlarının artırılması, çiftçilerin ürün kalitesini arttırmada izleyebilecekleri yöntemlerin tespitinde uzman personelden yararlandırılması, toprak üzerinden alınan vergilerin oranlarında indirim yapılması ile indirimden yararlanan toprağın verimli kullanımının kontrolünün yapılması yönünde kullanılması yerinde olacaktır. Bu arada, sanayi üretimi nedeniyle çevre kirliliğinin yoğun olarak yaşandığı bölgelerde vergi otoritelerince "kirleten öder" prensibi altında ek vergi yüklerinin tesis edilmesi gereklidir.

Azerbaycan vergi sisteminin gelecek inkişaf yolları için ilk iki önerimiz olan; kayıt dışı ekonominin daraltılması, kayıtlı ekonominin korunması için sınır ötesi işbirliğine, ortak vergi uygulamasına gidilmesi ve tarımsal üretim ve verimlilik artırılmasına yönelik tahsisatlar yapılması, teşvik ödemeleri, uygulamalarının maliyetinin finansmanında ilk plânda "Devlet Petrol Fonu" kaynaklarından yararlanılabilir. Böylece, Azerbaycan'daki sanayi sektörünün ülkenin en büyük sektörü olduğu, bu sektör içinde petrol ve doğalgaz üretiminin çevre üzerindeki negatif dışsallıkları göz önünde bulundurulduğunda; gerek bu negatif dışsallıkların toplumsal maliyetlerinin karşılanması gerekse Azerbaycan vergi sisteminin inkişafı için vergisel tedbirlerle bir taraftan, kayıt dışı ekonominin daraltılması çalışmaları diğer taraftan da, üretimi yavaşlayan tarım sektöründe üretimi ve verimliliği arttırmak amacıyla tahsisatlar ve teşvik ödemeleri için "Devlet Petrol Fonu" kaynaklarına müracaat edilmesi uygun görünmektedir.

Üçüncü önerimiz, Genel bütçe içinde son yıllarda önemli azalma gösteren vergi gelirlerinin payının arttırılmasıdır. Vergi sisteminin inkişafında vergi yükünün adaletli dağıtımı üzerinde hassasiyetle durulmalıdır. Özellikle gelir vergisi tarifesi artan oranlı, gelir arttıkça daha çok vergi ödenmesini sağlayıcı nitelikte olmalıdır.

Sonuçta, bu çalışmamızda öne çıkardığımız üç öneri çerçevesinde ortaya konulacak çabalar, Azerbaycan'da vergi sisteminin inkişafının önündeki engellerin kalkmasını sağlayarak vergi sisteminin modernizasyonunu hızlandıracak, vergi

sisteminin; Milli Lider Haydar ALİYEV'in her zaman görmeyi arzu ettiği, Azerbaycan'ın dengeli ve sürdürülebilir bir ekonomik gelişme rotasında hızla refah toplumu olmasına katkılarını artırabilecektir.

Kaynakça

1. IMF (2013), World Economic Outlook
2. World Bank (2013) , Global Economic Prospects
3. BP (2012) ,Statistical Review of World Energy
4. DEİK / Türk-Azerbaycan İş Konseyi, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (2012). Azerbaycan ülke bülteni, s.30.
5. Ay, H. ve Musayev, G. (2007). Piyasa ekonomisine geçiş sürecinde Azerbaycan vergi sistemindeki gelişmeler ve vergi gelirlerinin kamu hizmetlerinin finansmanındaki yeri, “ Finans & Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi” , 44(508), s.51.
6. Bayramov, G.(2012). Shadow economy in Azerbaijan size and causes, economic research center Azerbaijan , “ Norwegian Institute International Affairs (NUPI)” , s.8.
7. Benli, O.(2012). Azerbaycan ülke raporu, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Nisan, Ankara, s.6.
8. Somuncuoğlu, T. (2011). Azerbaycan ülke raporu “T.C. Dış Ticaret Müsteşarlığı, Dış Ticareti Geliştirme Etüd Merkezi”, Ankara.
9. Aliyev Safa. Importance of the analysis of potential of the non-oil sector in Azerbaijan Republic http://scieconlib.weebly.com/uploads/4/4/6/9/4469929/bulgaria_lib_doc.pdf
10. UN (2012). World economic situation and prospects, Executive summary.
11. Kılıç, R. ve Özçelik, Ö. (2006). Küresel bir sorun: kayıt dışı ekonomi, “Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi”,16, s.353.
12. Gülten, S. (2012). Azerbaycan ve Türk vergi sistemlerinin karşılaştırmalı analizi, T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Tezsiz Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tez Projesi, Sakarya.
13. Öztunalı, O.ve Elgin C. (2012). Shadow economics around the world; Model based estimates, Boğaziçi University Working Paper, İstanbul, p.18.
14. Schneider F. , Buehn A. ve Montenegro C.E.(2010) . Shadow economics all over the world, New estimates for 162 countries from 1999 to 2007, “The World Bank development research group poverty and inequality team & Europe and Central Asia region human development economics unit”, p.30.

15. Schneider F. (2011). Size and development of the shadow economy of 31 European and 5 other OECD countries from 2003 to 2012: some new facts, s.1-7 (<http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2012/ShadEcEurope31.pdf>).
16. Schneider, F.(2006). Shadow economics of 145 countries all over the world: What we really know?, Working paper (http://www.brookings.edu/metro/umi/events/20060904_schneider.pdf)
17. Schnieder, F.(2012). The shadow economy and work in the shadow economy ,What we really (not) know? , IZA Discussion Paper (6423), p.12.
18. www.cbar.az/ Azərbaycan Respublikasının Merkezi Bankı .
19. www.stat.gov.az/ Azərbaycan İstatistik Komitesi .
20. [http://www.fao.org/ag/AGP/AGPC/doc/Counprof/Azerbaijan/Azerbaijan.htm./](http://www.fao.org/ag/AGP/AGPC/doc/Counprof/Azerbaijan/Azerbaijan.htm/) (18.04.2013) /Country pasture/ forage resource profiles, Azerbaijan.
21. http://tr.wikipedia.org/wiki/Karadeniz_Ekonomik_%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi / (28.04.2013)/ Karadeniz Ekonomik İşbirliği.
22. <http://www.ey.com/GL/en/Services/Tax/The-worldwide-personal-tax-guide--XMLQS?preview&xml=~ec1images~taxguides~TGE-2012~TGE-AZ.xml> / Ernst & Young World Wide Personal Tax Guide (2012-2013).
23. [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Business-Guide-Azerbaijan-EN/\\$FILE/Business-Guide-Azerbaijan-EN.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Business-Guide-Azerbaijan-EN/$FILE/Business-Guide-Azerbaijan-EN.pdf) / Ernst&Young Business Guide (2012).
24. <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx> / (05.04.2013)/ World Databank .
25. <http://www.nationsonline.org/oneworld/azerbaijan.htm> / (05.04.2013)/ Azerbaijan Country Profile.
26. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Azerbaycan/> (05.04.2013) / Azerbaijan
27. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html> (20.04.2013)/ CIA The World Factbook, Azerbaijan.
28. <http://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS/countries/> (29.04.2013) / World Databank Agriculture, Value added (% of GDP).
29. <http://unstats.un.org/unsd/snaama/dnllist.asp> / (29.04.2013)/ National Accounts Main Aggregates Database .
30. <http://www.maliyye.gov.az/en/node/971/> (30.04.2013)/ Azərbaycan Maliyyə Nazirliyi
31. http://www.taxes.gov.az/?name=qanun&cat=3&lang=_eng/ (30.04.2013) /The Tax Code of The Azerbaijan.
32. <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-17047328> (05.04.2013)/ Azerbaijan Profile.
33. http://www.taxes.gov.az/?name=taxes_calendar&lang=_eng/ (26.04.2013)/ Tax Calender.

Fatma Yapıcı

Türkiyə Respublikası Dokuz Eylül Universiteti
Maliyyə Bölməsinin Magistrantı

**Azərbaycan vergi sisteminin gələcək inkişaf yolları
Xülasə**

Son illərdə baş verən qlobal dəyişikliklər, ictimai quruluşları, dolayı yolla da ehtiyacları dəyişdirir. Cəmiyyətləri meydana gətirən fərdlərin ictimai xidmətlərdən keyfiyyət gözləntiləri də yüksəlməyə başlamış, başda infrastruktur olmaqla, araşdırma və işləmə fəaliyyətlərinin artırılması, sosial təhlükəsizliyin cəmiyyətin bütün təbəqələrini əhatə etməsi, informasiya əlyətərliliyinin yüksəlməsi, stabil maliyyə strukturunun qorunması, ekologiya və təbii resursların qorunması zamanəmizin əsas ictimai ehtiyaclarına çevrilmişdir. İctimai ehtiyaclar davamlı artdığı halda, ictimai əmtəə və xidmətlərin maliyyələşdirilməsinin necə həyata keçiriləcəyi problemi də ortaya çıxır. Artan, dəyişən və çeşidlənən ehtiyacları ödəmək məqsədilə, zəruri ictimai gəlirlərin əldə edilməsini təmin edəcək vergi sisteminin inşası dövlətlər üçün bir zərurətdir. Bu tədqiqatda əvvəlcə Azərbaycan Respublikasının iqtisadi strukturu və vergi sistemi qısa şəkildə tədqiq olunur, sonra isə vergi sisteminin gələcək inkişafı ilə bağlı təkliflər verilir.

Açar sözlər: *vergi, iqtisadi artım, gizli iqtisadiyyat, qeydi-neft sektoru*

Fatma Yapıcı

Dokuz Eylül University, Department of Public Finance
İzmir-Turkey

**Ways to develop tax system of Azerbaijan
Abstract**

Global change which is taking place in recent years changes structures of societies whereat needs. Individuals' who generated the communities demands for quality of public services have been risen. Firstly, making activities for infrastructure services then research and development increased, getting social security embraced the whole of society, increasing at speed of access to information, protection of stable financial structure, protection of environment and natural resources have become basic social needs of our time. While the social needs are increasing continuously, financing of public goods and services occurs as a problem. Creating a new tax system to be able to generate revenues which be spend for needs are increasing, changing, and diversifying is required for the states. In this study, first, the economic structure of the Republic of Azerbaijan and the tax system of country will be examined briefly, then offer recommendations for the proper development of future tax system.

Keywords: *tax, growth, informality, the non-oil sector*

JEL Classification Codes: E26, H2, K34, O40, Q1

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 01.07.13.

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 05.07.13.

Çapa qəbul olunmuşdur: 19.08.13.